

ETNOPSIXOLOGIYA TUSHUNCHASI HAQIDA

*Axundjanova Saida Kadirovna**Toshkent viloyati Toshkent tumani**20-maktab psixologi*

“Misrdagi osmon har qanday joydan farqli o'laroq va ularning daryosi tabiiy xususiyatlari bilan boshqa daryolardan farq qilishi kabi, misrliklarning urf-odatlar va urf-odatlar deyarli barcha jihatlar bo'yicha boshqa xalqlarning urf-odatlar va urf-odatlariga ziddir ”

Gerodot

Annotatsiya: Maqolada ,etnik psixologiya muammolarini o'rganishda psixologlar bilan bir qatorda tilshunoslar, tarixchilar, arxeologlar, sotsiologlar, etnologlar, antropologlar va boshqalar o'z izlanishlari bilan qatnashdilar. Turli qabilalar va xalqlar psixologiyasiga oid ulkan faktik materiallar to'plangan. Etnopsixologiyani yangi psixologik sohasining asoschisi. Tarix va falsafada etnopsixologiyani kelib chiqishi. ichki an'analarda, hamda Etnopsixologiyani belgilash uchun bir nechta atamalarining mavjudligi aynan uning bilimlarning fanlararo bo'limi ekanligi bilan bog'liq haqida aniq tushuntirilib beriladi

Kalit so'zlar : Etnik, din,til,urf-odatar, xarakter, rux, madaniyatlararo, xalq, afsona, yondashuv, ruhiy kasalliklar, ong oqimi, idealistik, tuyg'ular , kibrnetika,kognetiv,konsepsiya,funksional.

KIRISH

Etnik psixologiya" atamasi ([nemischa](#): Völkerpsychologie) [19-asrning 2-yarmida taklif qilingan](#). Etnik psixologiya kontseptsiyasini asoslab berishga va uning vazifalarini shakllantirishga harakat qilgan nemis faylasuflari va tilshunoslari G. Steinthal va M. Lazarus. [I. Gerbart](#) psixologiyasiga asoslanib, „xalq ruhi“ tushunchasini gerbartlik pozitsiyalaridan talqin qilib (individual ongga o'xshatib) 1859-yilda o'zlari asos solgan fond sahifalarida isbotlashga harakat qildilar.

"Xalqlar psixologiyasi va tilshunoslik [nemischa](#): Zeitschrift fur Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft [jurnali](#) Zeitschrift fur Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft), bu [til](#), [din](#), [huquq](#), [san'at](#), [fan](#), hayot, urf -odatlar va boshqalar. P. jamoaviy aql, iroda, his-tuyg'ular, [xarakter](#), [temperament](#) va boshqalarning tashuvchisi sifatida odamlar psixologiyasida yakuniy tushuntirishni olish. P. Bu tushunchaga ko'ra, ijtimoiy hayotning barcha hodisalari o'ziga xos „milliy ruhning emanatsiyasi“dir. Xalqlar psixologiyasining alohida fan sifatidagi vazifasi xalq ruhining mohiyatini psixologik jihatdan tushunish, xalqlarning ma'naviy faoliyati qanday qonuniyatlarga ko'ra davom etishini aniqlashdan iborat. V. Vundt G. Steyntal va M. Lazarus qarashlarining intellektualligini tanqid qilib, etnik psixologiyaning mohiyati va vazifalarini bir xil darajada [idealistik volyuntaristik](#) tushunishni ilgari surdi. Vundt xalq psixologiyasi bevosita xalqni tashkil etuvchi shaxslarning psixologik xususiyatlariga bog'liq bo'lishi mumkin emas deb hisoblagan. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, odamlar psixologiyasi ishlaydigan qonunlar shaxs psixologiyasi qonunlariga to'g'ri kelmaydi. Vundt xalq psixologiyasini ob'ektiv tavsiflash uchun asosiy birliklar sifatida til, [afsona](#) va urf -odatlardan foydalanishni taklif qildi. Shunday qilib, Vundtning fikricha, asosiy tadqiqot vazifasi — psixologiya nuqtai nazaridan — xalq tili, afsona va urf-odatlarida kuzatilgan qoliplarni tushuntirish edi. Etnik psixologiya masalalari 1920-yillarda so'zlagan G. Shpet tomonidan ishlab chiqilgan. XX asr keskin tanqidi bilan V. Vundt va genetik yondashuv (Steinthal, Lazarus va boshqalar.) va etnik psixologiya haqidagi tushunchasini E. fenomenologiyasi nuqtai nazaridan asoslashga harakat qiladi. [Husserl](#). Xalqlar psixologiyasi maktabi V. psixologiyasini tushunishning rivojlanishi uchun boshlang'ich nuqta bo'lib xizmat qildi. Dilteya va E. Spranger, shuningdek, fransuz sotsiologik maktabi. Etnik psixologiya muammolarini o'rganishda psixologlar bilan bir qatorda tilshunoslar, tarixchilar, arxeologlar, sotsiologlar, etnologlar, antropologlar va boshqalar qatnashdilar. Turli qabilalar va xalqlar psixologiyasiga oid ulkan faktik materiallar to'plangan. Ayniqsa, ibtidoiy xalqlar psixologiyasini o'rganishga katta e'tibor berildi (fransuz olimi L. Levy-Bruhl, nemis olimi R. Turnwald va boshqalar.).

Etnopsixologiya bilan bog'liq fan sohalaridan biri bu turli madaniyatlar va etnik guruhlar kontekstida [ruhiy](#) [kasalliklarni](#) o'rganadigan transmadaniy psixiatriya. Yigirmanchi asrdan boshlab etnopsixologiya etnologik (psixologik antropologiya) va qiyosiy madaniy (madaniyatlararo) psixologiyaga bo'lingan. Etnopsixologiyaning ushbu sohaları turli xil kontseptual sxemalar bilan ishlaydi va turli mavzularni o'rganadi. Ong — bu sub'ektning dunyo va undagi o'z o'rnini haqidagi tasavvuri, uning ichki aqliy tajribasi haqida hisobot berish qobiliyati bilan bog'liq va birgalikdagi faoliyatni oqilona tashkil etish uchun zarurdir. Ong aqliy faoliyat shakli va [oliy nerv faoliyati](#) elementi, uning asosini miya tashkil etadi.

Ong — [bu inson miyasining biologik funktsiyasi](#), degan fikr mavjud bo'lib, u odamga atrofidagi dunyo va o'zi haqida qandaydir tasavvurga ega bo'lishga imkon beradi. Ong mexanizmi inson evolyutsiyasi natijasida shakllangan. Ushbu mexanizmning fiziologiyasi to'liq tushuntirilmagan. Nevrologlar orasida ong ma'lum darajada bir qator [hayvonlarga](#), [sutemizuvchilar](#), [qushlar](#), [sefalopodlar](#) va boshqalarga xosdir, degan fikr mavjud. Ong keng ma'noga ega bo'lgan tushunchadir. Ong quyidagilarni anglatishi mumkin: behush holatlardan (chuqur uyqu, hushidan ketish va boshqalar) farq qiladigan „uyg'onish“ holati; o'z tajribalari va xatti-harakatlari to'g'risida hisobot berish qobiliyatini nazarda tutadigan „aql-idrok“ holati; sub'ektiv tajriba hodisalari majmui, jumladan, aks ettirish, o'z-o'zini anglash; dunyo haqidagi muayyan munosabat va g'oyalar tizimi. Akademik E.N. Sokolov ongni „shaxsiy (sub'ektiv) tajribalar oqimi ya'ni tasvirlar, fikrlar, niyatlar va his-tuyg'ularning o'zgarishi“ deb ta'riflagan. "Miya tuzilmalarida paydo bo'ladigan ong — bu tashqi kuzatuvchiga erishib bo'lmaydigan shaxsiy xususiyatdir". Madaniy-tarixiy yondashuvga ko'ra, ongning o'ziga xos xususiyati shundaki, ijtimoiy-tarixiy amaliyot elementlari ob'ektiv voqelik va ong o'rtasidagi oraliq bo'g'in bo'lib, dunyo haqida ob'ektiv (umumiy qabul qilingan) g'oyalarni shakllantirishga imkon beradi. Predmet Ongli hodisalar (sezgilar, tasavvurlar, hislar, g'oyalar) va harakatlar.

Xulq-atvor usulishaxs va etnik guruhlarining xatti-harakatlarini kuzatishdir. Etnopsixologiyada tadqiqot usullari umumiy psixologik usullarni o'z ichiga oladi:

kuzatish, eksperiment, suhbat, faoliyat mahsulotlarini o'rganish, test. *Kuzatuv* -etnik guruhlar vakillarining psixikasining tashqi ko'rinishini o'rganish tabiiy hayot sharoitida amalga oshiriladi (u maqsadga muvofiq, tizimli bo'lishi kerak, zarur shart - bu aralashmaslik). *Tajriba* -faol usul. Eksperimentator unga qiziqadigan jarayonlarni faollashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Turli xil etnik guruhlar vakillari bilan bir xil sharoitda tadqiqotlarni takrorlash orqali eksperimentator aqliy xususiyatlarini o'rnatishi mumkin. bo'lib turadi, *laboratoriya* va *tabiiy* ... Etnopsixologiyada tabiiydan foydalanish yaxshiroqdir. Ikki raqobatchi gipoteza mavjud bo'lganda, *hal qiluvchi* tajriba. *Suhbat usuli* -og'zaki muloqotga asoslangan va xususiydir. U asosan dunyoning etnik rasmini o'rganishda qo'llaniladi. *Faoliyat mahsulotlarini tadqiq qilish* -(rasmlar, yozma kompozitsiyalar, folklor). *Sinovlar* - o'rganilayotgan hodisa yoki jarayonning haqiqiy ko'rsatkichi bo'lishi kerak; shunga o'xshash hodisani emas, balki o'rganilayotgan narsani aniq o'rganish imkoniyatini bering; nafaqat qarorning natijasi, balki jarayonning o'zi ham muhimdir; etnik guruhlar vakillarining imkoniyatlari chegarasini belgilashga urinishlarni istisno qilishi kerak (Minus: psixolog sub'ektiv) Demak, etnopsixologiya bu yoki boshqa etnik hamjamiyat vakillarining aqliy tipologiyasi, qiymat yo'nalishlari va xulq-atvorining faktlari, qonuniyatlari va mexanizmlari haqidagi fan.

Unda jamoat ichida va bir xil tarixiy makonda asrlar davomida yashagan etnik guruhlar o'rtasidagi xatti-harakatlarning xususiyatlari va sabablari tasvirlangan va tushuntirilgan. Ushbu fan etnografiya, etnopedagogika, falsafa, tarix, siyosatshunoslik va insonning ijtimoiy mohiyati va uning mohiyatini o'rganishga qiziqqan boshqa narsalar bilan bog'liq fan. **Etnopsixologiya tarixi**. Etnopsixologik bilimlarning birinchi donalarida qadimgi mualliflar - faylasuflar va tarixchilarning asarlari mavjud: Gerodot, Gippokrat, Tatsit, Katta Pliniy. Shunday qilib, qadimgi yunon shifokori Gippokrat atrof-muhitning odamlarning psixologik xususiyatlarini shakllantirishga ta'sirini qayd etib, umumiy pozitsiyani ilgari surdi, unga ko'ra odamlar o'rtasidagi barcha tafovutlar, shu jumladan ularning xulq-atvori va xulq-atvori tabiat va iqlim bilan bog'liq. Xalqlarni psixologik kuzatuv predmetiga aylantirishga birinchi urinishlar 18-asrda qilingan.

Shunday qilib, frantsuz ma'rifatparvarlari "xalq ruhi" tushunchasini kiritdilar va uning geografik omillar bilan shartlanganligini hal qilishga harakat qildilar. Xalq ruhi g'oyasi XVIII asr nemis tarix falsafasiga ham kirib bordi. Uning taniqli vakillaridan biri I.G. Xerder odamlarning ruhini g'ayritabiiy narsa deb hisoblamagan, u "odamlarning ruhi" va "milliy xarakter" tushunchalarini amalda ajratmagan va odamlarning ruhini uning hissiyotlari, nutqi, ishlari orqali bilish mumkin, deb ta'kidlagan. , ya'ni uning butun hayotini o'rganish kerak. Ammo birinchi navbatda u folklor xarakterini aks ettiradigan fantaziya dunyosi ekanligiga ishonib, og'zaki folklor san'atini qo'ydi. Xalqlarning xarakteri haqidagi bilimlarning rivojlanishiga ingliz faylasufi D. Xyum va buyuk nemis mutafakkirlari I. Kant va G. Xegellar ham o'z hissalarini qo'shdilar. Ularning barchasi nafaqat xalqlar ruhiyatiga ta'sir etuvchi omillar haqida so'zlab berishdi, balki ularning ayrimlarining "psixologik portretlarini" ham taqdim etishdi.

Etnografiya, psixologiya va tilshunoslikning rivojlanishi 19-asrning o'rtalarida olib bordi. etnopsixologiyaning mustaqil fan sifatida paydo bo'lishiga. Yangi intizom yaratish - *xalqlar psixologiyasi* - 1859 yilda nemis olimlari M. Lazar va X. Shtayntal tomonidan e'lon qilingan. Ular psixologiyaning bir qismi bo'lgan ushbu fanni rivojlantirish zarurligini nafaqat individual shaxslar, balki butun millatlarning (zamonaviy ma'noda etnik jamoalarning) ruhiy hayot qonunlarini o'rganish zaruriyati bilan izohladilar. odamlar "birlikning bir turi sifatida" harakat qilishadi. Xuddi shu odamlarning barcha shaxslari "o'xshash his-tuyg'ularga, moyillikka, istaklarga" ega, ularning barchasi bir xil milliy ruhga ega, buni nemis mutafakkirlari ma'lum bir xalqqa tegishli bo'lgan shaxslarning ruhiy o'xshashligi va shu bilan birga o'zlarining onglari bilan tushunishadi. .Lazar va Shtayntalning g'oyalari darhol ko'p millatli Rossiya imperiyasining ilmiy doiralarida o'z javobini topdi va 1870-yillarda Rossiyada etnopsixologiyani psixologiyaga "barpo etishga" harakat qilindi. Ushbu g'oyalar huquqshunos, tarixchi va faylasuf K.D. Maveliy faoliyat mahsullari - madaniy yodgorliklar, urf-odatlar, folklor va e'tiqodlarga asoslangan holda xalq psixologiyasini o'rganish "ob'ektiv" usulini taklif qilgan Kavelin. 19-20-asrlarning burilishi nemis psixologi V. Vundtning yaxlit etnopsixologik kontseptsiyasi paydo bo'lishi bilan ajralib

turadi. U hayotining yigirma yilini o'n tomlik yozishga bag'ishladi *Xalqlar psixologiyasi...* Vundt ijtimoiy psixologiya uchun asos bo'lgan g'oyani amalga oshirdi: shaxslarning birgalikdagi hayoti va ularning bir-biri bilan o'zaro aloqasi o'ziga xos qonunlarga ega bo'lgan yangi hodisalarni keltirib chiqaradi, garchi ular shaxsiy ong qonunlariga zid kelmasa ham, ularda mavjud emas. Va bu yangi hodisalar sifatida, boshqacha qilib aytganda, odamlar ruhining mazmuni sifatida u ko'plab shaxslarning umumiy g'oyalari, hissiyotlari va intilishlarini ko'rib chiqdi. Vundtning fikriga ko'ra, ko'plab shaxslarning umumiy g'oyalari xalqlar psixologiyasi tomonidan o'rganilishi kerak bo'lgan til, afsona va urf-odatlarda namoyon bo'ladi. Etnik psixologiyani yaratishga yana bir urinish rus mutafakkiri G.G. Shpet. U Vundt bilan muhokama qildi. Vundtning fikriga ko'ra, ma'naviy madaniyat mahsulotlari psixologik mahsulotlardir. Shpet o'z-o'zidan xalq hayotining madaniy va tarixiy tarkibida psixologik narsa yo'qligini ta'kidladi. U til, afsonalar, axloq, din, ilm-fan ma'lum tajribalarni, madaniyat tashuvchilarida bo'layotgan narsalarga "javoblarni" keltirib chiqaradi deb ishongan. Lazar va Shtayntal, Kavelin, Vundt, Shpet g'oyalari aniq psixologik tadqiqotlarda amalga oshirilmagan tushuntirish sxemalari darajasida qoldi. Ammo birinchi etnopsixologlarning madaniyat va insonning ichki dunyosi o'rtasidagi aloqalar haqidagi g'oyalarini boshqa fan - madaniy antropologiya egallagan. Etnopsixologiya - bu odamlar ruhiyatining etnik madaniy xususiyatlarini, etnik guruhlarining psixologik xususiyatlarini, shuningdek, millatlararo munosabatlarning psixologik jihatlarini o'rganadigan fanlarning bilimlararo bo'limi. Etnopsixologiya atamasining o'zi dunyo fanida umuman qabul qilinmaydi, ko'plab olimlar o'zlarini "xalqlar psixologiyasi", "psixologik antropologiya", "qiyosiy madaniy psixologiya" va boshqalar sohasidagi tadqiqotchilar deb atashni afzal ko'rishadi 1.

Etnopsixologiyani belgilash uchun bir nechta atamalarning mavjudligi aynan uning bilimlarning fanlararo bo'limi ekanligi bilan bog'liq. Uning "yaqin va uzoq qarindoshlari" ko'plab ilmiy fanlarni o'z ichiga oladi: sotsiologiya, tilshunoslik, biologiya, ekologiya va boshqalar. Etnopsixologiyaning "ota-ona intizomlari" ga kelsak, unda, bir tomondan, bu turli mamlakatlarda etnologiya, ijtimoiy yoki madaniy

antropologiya, boshqa tomondan esa psixologiya deb nomlangan fan. Etnopsixologiya bir qator turli xil fanlarda muhim o'rin tutadi, chunki u fanning nazariy va empirik asoslarini joriy etadi, psixika va odamlarning xulq-atvorining madaniy holati, madaniyatda shaxsning shakllanishi va madaniyatlararo ijtimoiy psixologiya haqida fikr beradi. aloqa va o'zaro ta'sir. Etnopsixologiyani asoschilari V. Vundt, G. Le Bon, G. Tarde, A. Fullier va D. Etnopsixologik muammolar alohida o'rin tutadi, hatto ilmiy bilimlarning bir bo'lagi sifatida ijtimoiy psixologiya taqdirida alohida o'rin tutishi mumkin.

1. Etnopsixologiyani fan sifatida shakllanishi va rivojlanishi. Etnopsixologiya - (yunoncha etnos - qabila, xalq) dan kelib chiqqan holda, odamlar ruhiyatining etnik xususiyatlarini, milliy xarakterini, milliy o'ziga xosligini shakllantirish shakllari va funktsiyalarini, etnik stereotiplarni va boshqalarni o'rganadigan bilimlarning fanlararo bo'limi. Maxsus intizom - "xalqlar psixologiyasi" ning yaratilishi 1860 yilda M. Lazar va X. Shtayntal tomonidan e'lon qilingan bo'lib, ular "milliy ruh" ni o'ziga xos, yopiq shakllanish sifatida talqin qilib, mansub shaxslarning ruhiy o'xshashligini ifoda etdilar. ma'lum bir millat va shu bilan birga ularning o'zini anglashi; uning mazmuni tilni, mifologiyani, axloq va madaniyatni qiyosiy o'rganish orqali ochilishi kerak. XX asrning boshlarida. bu g'oyalar V. Vundt tomonidan "xalqlar psixologiyasida" ishlab chiqilgan va qisman amalga oshirilgan. Keyinchalik Qo'shma Shtatlarda etnopsixologiya amalda neo-freйд nazariyasi bilan aniqlandi, u milliy xarakter xususiyatlarini "asosiy" yoki "modal" deb nomlangan kishilikdan chiqarishga urindi, bu esa o'z navbatida ushbu madaniyatga xos bolalarni tarbiyalash. Etnopsixologik bilimlarning dastlabki donalarida qadimgi mualliflar - faylasuflar va tarixchilarning asarlari mavjud: Gerodot, Gippokrat, Tatsit, Oqsoqol Pliniy va boshqalar. Xalqlarni psixologik kuzatuv mavzusiga aylantirishga birinchi urinishlar 18-asrda qilingan. Shunday qilib, frantsuz ma'rifatparvarlari "xalq ruhi" tushunchasini kiritdilar va uning geografik omillar bilan shartlanganligini hal qilishga harakat qildilar. Xalq ruhi g'oyasi XVIII asr nemis tarix falsafasiga ham kirib bordi. Xalqlarning xarakteri haqidagi bilimlarning rivojlanishiga ingliz faylasufi D. Xyum va buyuk nemis mutafakkirlari I. Kant va G. Xegellar ham

o'z hissalarini qo'shdilar. Ularning barchasi nafaqat xalqlarning ruhiyatiga ta'sir etuvchi omillar haqida so'zlab berishdi, balki ularning ayrimlarining "psixologik portretlarini" ham taqdim etishdi. 19-asr o'rtalarida etnografiya, psixologiya va tilshunoslikning rivojlanishi. etnopsixologiya ning mustaqil fan sifatida paydo bo'lishiga. Yangi intizom - xalqlar psixologiyasini yaratish 1859 yilda nemis olimlari M. Lazar va X. Shtayntal tomonidan e'lon qilingan.

Ular psixologiya ning bir qismi bo'lgan ushbu fanni rivojlantirish zarurligini nafaqat individual shaxslar, balki butun millatlarning (zamonaviy ma'noda etnik jamoalarning) ruhiy hayot qonunlarini o'rganish zaruriyati bilan izohladilar. Odamlar "o'ziga xos birlik sifatida" harakat qilishadi. Xuddi shu odamlarning barcha shaxslari "o'xshash his-tuyg'ularga, moyillikka, istaklarga" ega, ularning barchasi bir xil milliy ruhga ega, buni nemis mutafakkirlari ma'lum millatga mansub shaxslarning ruhiy o'xshashligi va shu bilan birga o'zlarining onglari bilan tushunishadi. XIX-XX asrlarning burilishi. nemis psixologi V. Vundtning yaxlit etnopsixologik kontseptsiyasi paydo bo'lishi bilan ajralib turadi. Vundt ijtimoiy psixologiya uchun asos bo'lgan g'oyani amalga oshirdi: shaxslarning birgalikdagi hayoti va ularning bir-biri bilan o'zaro aloqasi o'ziga xos qonunlarga ega bo'lgan yangi hodisalarni keltirib chiqaradi, garchi ular shaxsiy ong qonunlariga zid kelmasa ham, ularda mavjud emas. Va bu yangi hodisalar sifatida, boshqacha qilib aytganda, odamlar ruhining mazmuni sifatida u ko'plab shaxslarning umumiy g'oyalari, hissiyotlari va intilishlarini ko'rib chiqdi. Vundtning fikriga ko'ra, ko'plab shaxslarning umumiy g'oyalari tillarda, afsonalarda va urf-odatlarda namoyon bo'ladi, ularni xalqlar psixologiyasi o'rganishi kerak.

4. Rossiyalik mutafakkir G. Shpet etnik psixologiyani yaratishga yana bir urinishni va shu nom bilan amalga oshirdi. U ma'naviy madaniyat mahsulotlarini psixologik mahsulotlar deb hisoblagan va odamlar hayotining madaniy va tarixiy tarkibida psixologik narsa yo'qligini ta'kidlagan. Psixologik jihatdan boshqasi - bu madaniyat mahsulotlariga, madaniy hodisalarning ma'nosiga munosabatdir. G. Shpet til, afsonalar, urf-odatlar, din, ilm-fan madaniyat tashuvchilarida ma'lum tajribalarni, ularning ko'zi, ongi va qalbi oldida sodir bo'layotgan narsalarga "javoblarni" keltirib chiqaradi deb

ishongan. Shpetning kontseptsiyasiga ko'ra, etnik psixologiya odatdagi kollektiv tajribalarni aniqlashi kerak, boshqacha qilib aytganda, savollarga javob berish kerak: odamlar nimani yoqtirishadi? U nimadan qo'rqadi? U nimaga sig'inmoqda? beshLazar va Shtayntal, Kavelin, Vundt, Shpet g'oyalari aniq psixologik tadqiqotlarda amalga oshirilmagan tushuntirish sxemalari darajasida qoldi. Ammo birinchi etnopsixologlarning madaniyat va insonning ichki dunyosi o'rtasidagi aloqalar haqidagi g'oyalarini boshqa fan - madaniy antropologiya egallagan. Etnopsixologiya fanini belgilaydigan bir qancha atamalarning mavjudligi ko'p jihatdan bu fanning bilimlar sohasi ekanligi bilan bog'liq. Turli mualliflar uning "yaqin va uzoq qarindoshlari" tarkibiga ko'plab ilmiy fanlarni kiritadilar: sotsiologiya, tilshunoslik, biologiya, ekologiya va boshqalar. Uning "ota-onasi" faniga kelsak, demak, bu bir tomondan, turli mamlakatlarda etnologiya yoki madaniy antropologiya deb nomlangan, ikkinchidan, psixologiya. Aynan shu aloqalar eng zarurdir. Ikkala nomlangan fanlar uzoq vaqt o'zaro ta'sir o'tkazdilar, ammo vaqti-vaqti bilan. Ammo agar 19-asrda ular bir-biridan butunlay ajralmagan bo'lsalar, agar 20-asrning boshlarida ko'plab buyuk olimlar - V. Bundtdan Z. Freydgacha - har ikkala sohada ham mutaxassis bo'lishgan bo'lsa, unda o'zaro e'tiborsizlik davri, hatto dushmanlik davri, boshlangan.

Istisno faqat madaniy antropologiya doirasida rivojlangan, ammo psixologik tushunchalar va usullardan foydalangan "Madaniyat va shaxsiyat" nazariyasi edi. Sovet davri rus fani tarixi etnopsixologik bilimlarning rivojlanishida aniq orqada qolishi bilan ajralib turardi. Amalda hech qanday izlanishlar olib borilmadi, ammo mualliflarning ma'lum bir fanga bog'liqligiga qarab, etnopsixologiya quyidagicha ko'rib chiqildi: etnografiyaning subdiplinasifatida; yoki etnografiya yoki psixologiyaga yaqinroq bo'lgan etnografiya va psixologiya chorrahasidagi bilim sohasi sifatida; psixologiyaning bir bo'limi sifatida. Hozirgi vaqtda etnopsixologiyaning ikki turi mavjud - madaniyatlararo va antropologik etnopsixologiya (psixologik antropologiya) 7. Ularning asosiy farqi shundaki, antropologik etnopsixologiya madaniy antropologiya va turli xil psixologik nazariyalarning o'zaro ta'siri (isloh qilingan psixoanaliz, kognitiv psixologiya, gumanistik psixologiya va J.G. Midning ramziy interfaolizmi) asosida

shakllandi va madaniyatlararo psixologiya ijtimoiy asosda paydo bo'ldi. psixologiya. Antropologik etnopsixologiya 20-asrning 20-yillarida paydo bo'ladi. XX asr, 60-70 yillarda madaniyatlararo XX dan 8 gacha. Xalqlarning psixologik xususiyatlari muammosi ilgari, taxminan 18-asr oxiridan boshlab o'rganilgan. Nemis ta'limi va nemis mumtoz falsafasida ushbu tadqiqot sohasi "xalqlar ruhi" ni o'rganish sifatida talqin qilindi va 20-asr o'rtalaridan boshlab "xalqlar psixologiyasi" deb nomlandi. Jahon fanida etnopsixologiya XX asrda ancha rivojlandi. Tadqiqotchilarning kelishmovchiligi natijasida hattoki ikkita etnopsixologiya paydo bo'ldi: etnologik, bugungi kunda uni ko'pincha psixologik antropologiya deb atashadi va psixologik, ular uchun qiyosiy madaniy (yoki madaniyatlararo) psixologiya atamasi qo'llaniladi. M. Mead adolatli ravishda ta'kidlaganidek, xuddi shu muammolarni hal qilishda ham madaniyat antropologlari va psixologlari ularga turli xil standartlar va turli xil kontseptual sxemalar bilan murojaat qilishdi.

Ammo agar zamonaviy inson hayotida uning ma'lum bir odamga tegishli ekanligini anglash, uning xususiyatlarini izlash - shu jumladan psixikaning o'ziga xos xususiyatlari - bu juda muhim rol o'ynasa va odamlar o'rtasidagi munosabatlarga jiddiy ta'sir ko'rsatsa - shaxslararo munosabatlar. davlatlararo, keyin etnik omilning psixologik tomonini o'rganish mutlaqo zarur. Etnopsixologiyani, shuningdek boshqa fanlarni - etnososiologiyani, etnopolitologiyani - zamonaviy jamiyat oldida turgan ko'plab "milliy" muammolarni har xil tomondan tahlil qilib, rivojlantirish zarur. Etnopsixologlar turli millat vakillari o'rtasidagi aloqalar paytida yuzaga keladigan bunday tez-tez uchraydigan tushunmovchiliklarning sabablarini qaerdan izlash kerakligini aniqlashga chaqiriladi; bir xalq a'zolarini boshqa xalq a'zolarini e'tiborsiz qoldirishiga, pastga qarashlariga yoki kamsitilishiga olib keladigan madaniy jihatdan aniqlangan ruhiy xususiyatlar mavjudmi; millatlararo ziddiyat va millatlararo nizolarning o'sishiga hissa qo'shadigan psixologik hodisalar mavjudmi. Hozirgi kunda etnopsixologiyaning rivojlanishi, ayniqsa uning ijtimoiy-psixologik jihatlari xalqaro ta'lim uchun muhimdir. Etnopsixologiyada etnik ziddiyatlarning psixologik sabablarini o'rganishga, ularni hal etishning samarali usullarini topishga, shuningdek, milliy o'zini

o'zi anglashning o'sishi, uning turli ijtimoiy va milliy muhitlarda rivojlanishining kelib chiqish sabablarini aniqlashga alohida e'tibor beriladi. Etnopsixologiya sohasida olib borilayotgan izlanishlar fuqarolarning umumiy manfaatlarini har bir alohida millat manfaatlarini bilan uyg'un birlashtirishga yordam berishi kerak. Bu etnopsixologiya gumanistik va amaliy yo'nalishi.

Agar biz etnopsixologiya kelajagini yodda tutsak, uning o'ziga xosligi etnik jamoalarni taqqoslashda psixologik va madaniy o'zgaruvchilar o'rtasidagi tizimli munosabatlarni o'rganish sifatida belgilanishi mumkin. Zamonaviy etnopsixologiya mavzular yoki usullar bo'yicha ham yaxlitlikni anglatmaydi. Unda bir qator mustaqil yo'nalishlarni ajratish mumkin: 1) nazariy va uslubiy jihatdan umumiy va ijtimoiy psixologiya tegishli bo'limlarining ajralmas qismini tashkil etadigan psixofiziologiya etnik xususiyatlarini, kognitiv jarayonlarni, xotira, his-tuyg'ularni, nutqni va boshqalarni taqqoslab o'rganish; 2) xalq madaniyatining ramziy olami va qadriyat yo'nalishlarining xususiyatlarini tushunishga qaratilgan madaniy tadqiqotlar; etnografiya, folklor, san'atshunoslik va boshqalarning tegishli bo'limlari bilan uzviy bog'liqdir; 3) etnik ong va o'z-o'zini anglashni o'rganish, kontsepsiya apparati va usullarini ijtimoiy psixologiya tegishli bo'limlaridan olish, ijtimoiy munosabat, guruhlararo munosabatlar va boshqalarni o'rganish; 4) kontseptual apparati va usullari sotsiologiya va bolalar psixologiyasiga eng yaqin bo'lgan bolalarni ijtimoiylashtirishning etnik xususiyatlarini o'rganish. Milliy madaniyatning xususiyatlari va shaxslarni tashkil etuvchi etnos (etnik hamjamiyat) xususiyatlari bir xil bo'lmaganligi sababli, etnopsixologiya madaniy va psixologik tadqiqotlar o'rtasida har doim ma'lum farqlar mavjud.

XULOSA

Zamonaviy sharoitda etnopsixologiyada etnik nizolarning psixologik sabablarini o'rganishga, ularni hal etishning samarali usullarini izlashga, shuningdek, milliy o'z-o'zini anglash o'sishining manbalarini aniqlashga, uning turli ijtimoiy va milliy sharoitlarda rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. atrof-muhit. Demak, xulosa qilishimiz mumkinki, aynan etnopsixologiya Rossiya Federatsiyasi hududida

millatlararo ziddiyatning kuchayishi munosabati bilan psixologlarning alohida e'tiborini jalb qilishi kerak, aynan shu narsa jamiyatning ijtimoiy va siyosiy muammolariga kiritilgan. Mavjud ijtimoiy sharoitda nafaqat etnopsixologlar, balki o'qituvchilar, ijtimoiy ishchilar, ko'plab boshqa kasblarning vakillari ham imkoni boricha millatlararo munosabatlarni, hech bo'lmaganda kundalik darajada optimallashtirishga hissa qo'shishlari kerak. Ammo psixolog yoki o'qituvchining yordami u nafaqat guruhlararo munosabatlar mexanizmlarini tushunibgina qolmay, balki turli xil etnik guruhlar vakillari o'rtasidagi psixologik farqlar va ularning madaniy, ijtimoiy, iqtisodiy, atrof-muhit o'zgaruvchilari bilan bog'liqligi haqidagi bilimlarga tayanilsa samarali bo'ladi. jamiyat darajasi. O'zaro munosabatlarni o'rnatishga xalaqit berishi mumkin bo'lgan o'zaro ta'sir etnik guruhlarining psixologik xususiyatlarini aniqlash orqaligina, amaliyotchi o'zining yakuniy vazifasini bajarishi mumkin - ularni hal qilishning psixologik usullarini taklif qilish. Etnopsixologik muammolar alohida o'rin tutadi, hattoki ilmiy bilimlarning bir bo'laki sifatida ijtimoiy psixologiya taqdirida alohida o'rin tutishi mumkin. Ushbu fanning o'tmishi ham, kelajagi ham bir qator etnopsixologik muammolarni hal qilish bilan chambarchas bog'liqdir. Etnopsixologiya guruhlar hayotining ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini tushunishga ulkan hissa qo'shdi. Biroq, etnopsixologiya ijtimoiy-psixologik bilimlarning boshqa muammolarini: shaxsiyat, aloqa va boshqalarni o'rganishda kam bo'lmagan evristik salohiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ageev V.S. Guruhlararo o'zaro ta'sir: ijtimoiy-psixologik muammolar. - M., 1990 yil.
2. Vundt V. Xalqlar psixologiyasining muammolari. - M, 1998 yil.
3. Lebedeva N.M. Etnik va madaniyatlararo psixologiyaga kirish. - M., 1999 y.
4. Lebedeva N.M. Madaniyatlararo psixologiya: maqsadlari va tadqiqot usullari. / Inson etologiyasi va tegishli fanlar / Ed. M.L. Butovskoy. - M., 2004 yil.

5. Lebedeva N.M. Etnik va madaniyatlararo psixologiya // Ed. V. Drujinin. Gumanitar universitetlar talabalari uchun psixologiya darsligi. - SPb, "PETER", 2000 yil.
6. Shaxsiyat. Madaniyat. Etnos. Zamonaviy psixologik antropologiya. - M., 2002 yil.
7. Lurie S.V. Psixologik antropologiya. - M.: Nashriyot: Alma Mater, 2005. - 624 p.
8. Mead M. Madaniyat va bolalik dunyosi. - M.: "Ilm", 1988 yil.
9. Pavlenko V.P. Etnopsixologiya. - M. 2005 yil.
10. Platonov Yu. Etnopsixologiya asoslari. Darslik. - Piter, 2004 yil.